

keréknyomok

2013/7.SZÁM ORIENTALISZTIKAI ÉS BUDDHOLÓGIAI FOLYÓIRAT

Tartalom

GRAHAM PRIEST ELŐSZAVA	6	PROGRAMOK, ESEMÉNYEK	
TANULMÁNYOK, FORDÍTÁSOK		Nemzetközi Buddhista Nyári Egyetem 2012, Budapest	150
JOANNA JUREWICZ A világ teremtése a <i>Nāṣadīya</i> -himnuszban (RV 10.129)	7	Nemzetközi Buddhista Nyári Egyetem 2013, Budapest	152
BÁNYAI FERENC Világrend és metaforarendszer Eckhart mester misztikájában	23	Nemzetközi Buddhista Ifjúsági Fórum 2012, Kippenheim	157
POROSZ TIBOR A Buddha nyelvhasználata az antik nyelvértelmezések középútján	41	KÖNYVISMERTETŐK	
FÓRIZS ANDRÁS Luhmanni rendszerelmélet és paradoxon	75	Valpola Ráhula: <i>A Buddha tanítása</i>	159
MOLNÁR ATTILA Strukturalista és modális variációk egy formalizált <i>catuṣkoṭira</i>		KRITIKÁK, RECENZÍÓK	
FÓRIZS LÁSZLÓ Példázat a tűzről <i>Aggivaṇṇagottasutta</i> , MN 72	129	Joanna Jurewicz: <i>Tűz és kogníció a Rigvédában</i>	161
		VERS	
		99 Fórizs László: <i>Három töredék</i>	176
		EPILÓGUS	177
		SUMMARIES IN ENGLISH	179

Kritikák, recenziók

Joanna Jurewicz: Tűz és kogníció a Rigvédában (Fire and cognition in the R̥gveda)

Warszawa: Dom Wydawniczy ELIPSA, 2010. 485 oldal

Jurewicz professzor könyve a Rigvédára támaszkodva az ősi indiai gondolkodóknak a világ és önmaguk megértésére irányuló erőfeszítéseit rekonstruálja, miközben azt is feltárja, hogy a Rigvéda összeállítóinak törekvései valójában arra irányultak, hogy egy filozófiai rendszert hozzanak létre Agnival a középpontban.

KOGNITÍV NYELVÉSZET ÉS A NĀSADĪYA

Az első fejezetben a szerző a kognitív nyelvészet alapfeltevéseit vázolja és bemutatja, hogyan lehet mindezt a Rigvéda elemzésében felhasználni: „A célom az, hogy megmutassam, a kognitív nyelvészet alapfogalmai, nevezetesen a metafora és a metonímia, miként segíthetnek az ősi indiai költői szöveg, a Rigvéda elemzésében. A használatuk képessé tesz minket arra, hogy rekonstruáljuk a védikus költők gondolkodásának különböző aspektusait; és segítségükkel megmagyarázhatunk néhány homályos metaforát is.” A második fejezet, amelyet e számban teljes terjedelemben közlünk, a bemutatott kognitív nyelvészeti eszköztár felhasználásával a *Nāsadīya* interpretációját adja. A könyv további fejezetei három részre oszthatóak: I. Meghatározó események. II. Filozófiai modellek. III. Isteni aktivitás és metafizika. Ez utóbbi négy rigvédai istenség (*Indra*, *Br̥haspati*, *Viṣṇu* és *Varuṇa*) szerepét elemzi.

ÚJ FOGALMI APPARÁTUS

Meghatározó esemény, általános tartomány és filozófiai modell

A filozófiai gondolkodás szükségképpen magába foglalja az absztrakció és az általánosítás képességét. A Rigvédában fellelhető adatok lehetővé teszik, hogy nyomon kövessük e képesség gyakorlati megvalósulását. E vizsgálódáshoz három új fogalmat vezet be a szerző:

(i) A költők himnuszaikban oly módon hivatkoztak bizonyos alapvető kozmikus és rituális folyamatokra, hogy eközben inkább a hasonlóságokra fókuszáltak mintsem a különbségekre. Ennek köszönhetően nemcsak leírhatták a világ különböző aspektusai közötti megfeleléseket és kölcsönviszonyokat, de egy olyan fogalmi eszköztárat is megalkothattak, amelynek

segítségével filozófiai elképzeléseket is kifejezhettek. Ezeket az alapvető kozmikus és rituális folyamatokat Jurewicz professzor *meghatározó eseményeknek* nevezi, és három csoportba sorolja: az expanzió, a hajnali fény megjelenése és a szómasajtolás.

(ii) A Rigvéda költői gondolataikat általánosabb fogalmak segítségével szervezték meg. E fogalmak, amelyeket *általános tartományoknak* nevez a szerző arról a tendenciáról árulkodnak, hogy a konkrét tapasztalásból a költők megpróbálnak számos jelenség és folyamat leírására absztrahálni.

(iii) A valóság olyan általános modelljeiről beszélhetünk, amelyekben belül a Rigvéda költői filozófiai elképzeléseiket elrendezték. Jurewicz professzor kétféle ilyen modellt különböztet meg: a *filozófiai modellt* és a *valóság transzformációjának általános modelljét*.

A *filozófiai modellek* a folyamatok lehető legtágabb körét ölelik fel, és rávilágítanak a közöttük levő kapcsolatokra, ugyanakkor a befogadótól azt várják, hogy konkrét részletek segítségével képzelje el e folyamatokat. „A filozófiai modell nem más, mint egy – bizonyos fókig konvencionizált – komplex fogalmi integráció (blend). Bemeneti terei, amelyek az összes modell számára közősek, a meghatározó események, az általános tartományok, a kozmogónia és a kozmológia. Ugyanakkor minden modellnek megvan a maga jellegzetes input tere, ami általában valamilyen egyszerű, emberi léptékű kép. A filozófiai modellek generikus tere pedig a meghatározó események *szcenáriója*.” Többségükkel konkrét himnuszokban találkozhatunk. Például a *Vizek Gyermek*e a RV II. 35-ben, a *Méz Hullámai* és a *Tisztított Vaj Folyama* a RV IV. 58-ban, *Vişṇu Lábnymai* pedig a RV I. 154. himnuszban van kifejtve, ugyanakkor *Indra Harca Vjtrával* főként a IX. maṇḍala bizonyos versszakjaiban, míg a *Nyersben Megfőtt* filozófiai modellje az egész RV-ban szétszórt versszakokban lelhető fel.¹

A *valóság transzformációjának általános modellje* minden folyamatot Agni ellentétes aspektusainak transzformációjaként ragad meg, ami a következőképpen értendő. Jurewicz professzor könyve első részében részletesen illusztrálja, hogy a Rigvédában az Agnival és Szómával kapcsolatos fogalmak tekintetében kettős tendencia figyelhető meg. Egyrészt Agni és Szóma leírásai hasonlóak, ami azonosságukat implicálja, másrészt viszont Agni nem más, mint Szóma transzformációinak ható- és céloka. A szerző tézise szerint „e kettős tendencia azoknak a fogalmi erőfeszítéseknek az eredménye, amelyek egy olyan modell megalkotására irányulnak, amely a világ és az ember legfontosabb folyamatait egyetlen valóság transzformációinak egyszerű sémája segítségével ragadja meg, ez az egyetlen realitás pedig Agni, aki felváltva önmagaként illetve önmaga ellentétéként, azaz Szómaként, manifesztálódik.” Az egyazon entitásnak tekintett Agni és Szóma váltakozó manifesztációinak e modelljét nevezi a szerző a *valóságtranszformáció általános modelljének*.

¹ Az egyes filozófiai modelleket később táblázatos formában is bemutatjuk.

A MŰ RÖVID MÉLTATÁSA

Lehetetlen vállalkozás néhány oldalon igazságot szolgáltatni Jurewicz professzor rendkívül eredeti gondolatainak, amelyeket a fenti fogalmi apparátus és a kognitív nyelvészet eszköztrának segítségével könyvében élénk tár. E monográfia új távlatokat nyit a Rigvéda tanulmányozásában, és mintegy kiegészíti Michael Witzel történeti rekonstrukcióját.

NÉHÁNY KRITIKAI MEGJEGYZÉS

Csupán néhány kritikai megjegyzésre szorítkozunk, amelyek elsősorban a *Nāsadiyá*val kapcsolatosak. Annál is inkább így teszünk, mivel kötetünk teljes terjedelemben közli Jurewicz professzor *Nāsadiya* elemzését.

A bevezetőben a szerző rámutat arra, hogy a memorizáció, a himnuszok szájhagyomány útján történő megőrzése, nagyon tág szemantikai tartományt felölelhet. Ennek megfelelően fordításaiban törekszik arra, hogy az eredeti szöveg többértelműségét megőrizze. Bár elemzéseiben általában valóban megpróbálja a legtágabb jelentéstartományt figyelembe venni, a *Nāsadiya* interpretációjában a szerző a *raśmī* kifejezés esetén csak a napsugár/gyeplő jelentéspárra szorítkozik és figyelmen kívül hagyja a szintén fontos szerepet játszó zsinór/mérőzsinór/fonál jelentést.²

Csupán négy teljes himnusz fordítását tartalmazza a könyv: RV V. 63., VI. 9., X. 124. és X. 129. Ezenkívül hosszabban idéz három himnusból: RV IV.1. (10–18. versszak), IV.58. (1–9. & 11. versszak) valamint VI.1. (1–4. versszak). Ez nem feltétlenül jelent problémát, számos himnusz maga is kompiláció csupán, de úgy gondolom, hogy törekedni kell a himnuszok minél teljesebb szövegének megadására.

Végül egy utolsó kérdés. Szerintem problémákat vet fel a szerző alapvetően szubsztancialista alapállása (illetve a teremtés elsődlegesen lineáris felfogása, bár az elemzés során a szerző önkéntelenül eljut e modell határaihoz): „A prekreatív állapotban a valóság azért nem ismer meg, mert nem akar megismerni, és nem azért, mert – bármilyen belső vagy külső korlát miatt – nem tud. Ez azt jelentené, hogy prekreatív állapotban az Abszolútum állapotát kell érteni, ugyanúgy ahogyan azt az európai metafizikában meghatározzák: tökéletes teljességgént, amiből semmi sem hiányzik, ami indokolhatná az eljövendő teremtést. Az Abszolútumnak nincs szüksége a világra és nincs rákényszerítve arra, hogy megteremtse azt. De megteheti – ha akarja.” (Jurewicz 2010, 47.o.)

2 Ugyanakkor a hajnalhasadás metaforikus fogalmi megragadásának vizsgálatakor a szerző maga is megengedi a fonál, illetve tágabb összefüggésben – a RV X. 130. 1 versének felhasználásával – a szövéz fogalmának aktiválását. L. a szóbanforgó mű 116–119. oldalát.

Kettőnk értelmezése valójában közel áll egymáshoz:

„»Nem-létező és létező se volt még

Nem volt ég és az égen túl a menny sem.«

Még nincsenek építőkövek,

a lét és nem-lét eresztékei

még nem szilárdultak meg

Nincs idő, nincs tér, nincs anyag;

nincs sem lét, sem nem-lét,

semmi nincs.

De ez a semmi több mint a lét,

több mint a nem-lét.

Még minden lehet,

nem dőlt el a sors.

Ez a semmi szabad.

Még nem vált ketté az Egy.”³

Csupán a tökéletes teljesség feltételezése, és az ezzel együtt járó megváltozott perspektíva különbözteti meg értelmezésünket, ám ez ebben az esetben szinte minden.

Jurewicz professzor bizonyos értelemben a védánta filozófiai alapállását vetíti vissza a Rigvédába. Holott a Rigvéda legnagyobb költőit éppen az az eltérő perspektíva különbözteti meg a későbbi korok filozófus szerzőitől, ahogyan a valóságra tekintenek. E perspektíva részben még a *Bṛhadāraṇyaka upaniṣad* egyes helyein is érvényesül: „Kezdetben ez a világ csupán *brahman* volt; *brahman*, az egyetlen egy. Mivel egyetlen egy volt, nem volt egész, még nem vált teljessé” (BU. 1.4.11.) „Az embernek egyszerűen úgy kell a *brahman*ra tekintenie, mint önmagára (*ātman*), akiben a [mindenség] teljessé válhat.” (BU. 1.4.7.) „Ez a *brahman* önmagát felülmúló teremtése (*saiṣā brahmano 'tisṛṣṭiḥ*). ...Bárki, aki ráébred erre, maga is részese lesz a *brahman* önmagát felülmúló teremtésének.” (BU. 1.4.6.) (Fórizs 2002, 113. o.)⁴.

Végérvényesen e perspektíva a *Chāndogya upaniṣadban* Uddālaka Āruṇi színrelépésével változik meg: „Kezdetben, fiam, ez [a világ] egyszerűen a létező (*sát*) volt, (egyetlen) egy, második nélkül (*ekam evādvītyam*). Ezzel kapcsolatban egyesek azt mondják, hogy ez [a világ] egyszerűen a nemlétező (*ásat*) volt, (egyetlen) egy, második nélkül. És ebből a nemlétezőből született meg a létező. De hogyan lehetett volna így? Éppen ellenkezőleg, fiam, kezdetben ez

³ Fórizs László: *Rigvéda Teremtéshimnuszok*.

⁴ A nem lineáris értelmezéssel, illetve a visszateremtéssel kapcsolatban l. Fórizs László: *Rigvéda Teremtéshimnuszok* (A szövéis allegóriája), Budapest, 1995 (1989), Fórizs László: *Patañjali: A jóga vezérfonala*, Budapest, 2002 (iii. végjegyzet, 113. o.), illetve Fórizs László: Hosszú, mély sötétség, in *Folyamat és kaland*, szerkesztette Csikós Ella és Karsai Gábor, Veszprémi Humán Tudományokért Kiadó, Veszprém, 2005. Bizonyos értelemben a teljesség nem a kezdet, hanem a vég: ez a visszateremtés lényege (Fórizs: *Három töredék*, e kötetben).

[a világ] egyszerűen a létező (*sāt*) volt, (egyetlen) egy, második nélkül.”⁵ *sad eva somyedam agra āsīd ekam evādvītiyam | tad dhaika āhur asad evedam agra āsīd ekam evādvītiyam | tasmād asataḥ saj jāyata | | kutas tu khalu somyaivam syād iti hovāca | katham asataḥ saj jāyata | sāt tv eva somyedam agra āsīd ekam evādvītiyam* (ChUp 6, 2.1–2.).

Jurewicz professzor is látja, hogy „a valóságnak ez az upanisadisztikus felfogása leegyszerűsíti a *Nāsadiya* ideáit. A himnusz a teremtés olyan vízióját tárja elénk, amelyben a prekreatív valóság se nem létező/igazság (*sāt*) se nem nem-létező/nem-igazság (*āsat*).” De nemcsak arról van szó, hogy a *sāt* és az *āsat* szerepe felcserélődik: „A későbbi gondolkodásban a *sāt* kifejezés általában a meg-nem-nyilvánult aspektusra vonatkozik, az *āsat* pedig a megnyilvánultra.

Mindez nagyon világosan látszik a *Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad* 1.3.28-ban, ahol a *sāt* jelöli azt, ami meg-nem-nyilvánult, halhatatlan és fénnel teli, míg az *āsat* a sötét, halandó, megnyilvánult világot. Ezt tanúsítja a *Chāndogya Upaniṣad* 6.2.1–2 is, amely rész a világ nem-létezőből/nem-igazságból (*āsat*) való keletkezésének lehetőségét tagadja és a létező-igazságot (*sāt*) tekint a teremtés forrásának.” (Jurewicz 2010, 52. o.)

A *Nāsadiya* legnagyobb értéke éppen az az egyedülálló perspektíva, amelyből a teremtésre tekint. Ahonnan nyilvánvalóvá válik a függetlenség lehetetlensége, speciálisan a létező (vagy nemlétező) függetlenségének a lehetetlensége.⁶ (Fórizs 1989.) Később elveszett ez a perspektíva, és éppen a Buddha volt az, aki rátalált.

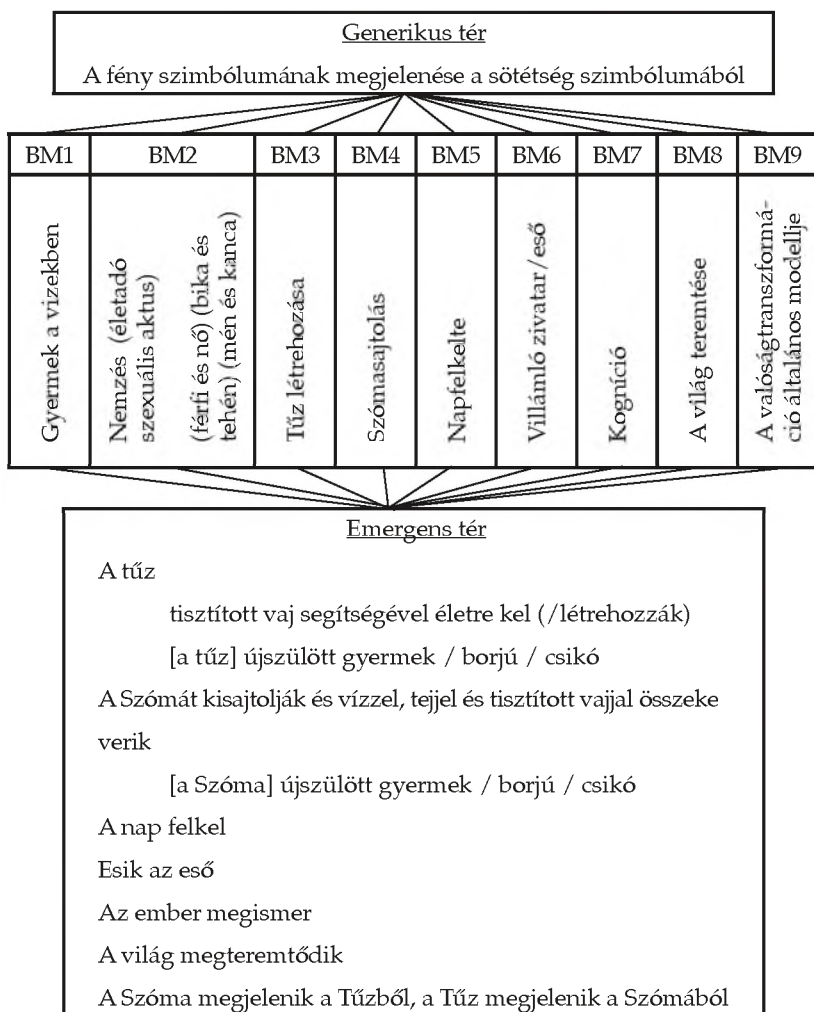
⁵ Fórizs László fordítása.

⁶ Éppen e függetlenséget feltételezi Uddālaka Āruṇi az idézett részben, csak éppen a független nemlétezőt ('egyetlen egy, második nélkül', *asad āsīd ekam evādvītiyam*) a független létezőre cseréli (*sad āsīd ekam evādvītiyam*).

A FILOZÓFIAI MODELLEK DIAGRAMJAI

Az alábbiakban a könyv negyedik függelékének fordítását közöljük. Az elemzés alapjául szolgáló *fogalmi integráció* Jurawicz professzor által is használt modelljét Fauconnier és Turner dolgozták ki az 1990-es évek közepén. E modell négy 'mentális térrel' operál, amelyek a kognitív folyamat során integrálódnak. Ezek közül kettő a 'bemeneti tér' (BM), amelyek tartalmukat részlegesen egy harmadik, 'emergens térnek' nevezett, mentális térbe képezik le. A negyedik mentális tér, a *generikus tér*, tartalmazza az alapelemeket, a szcenáriót és a topológiát, amelyeken a bemeneti terek osztoznak. A bemeneti terek száma minimum kettő, de akár több is lehet belőlük. A bonyolultabb rigvédai fogalmi integrációk esetén akár tíznél is több bemeneti térrel találkozhatunk.

1. A VIZEK GYERMEKE

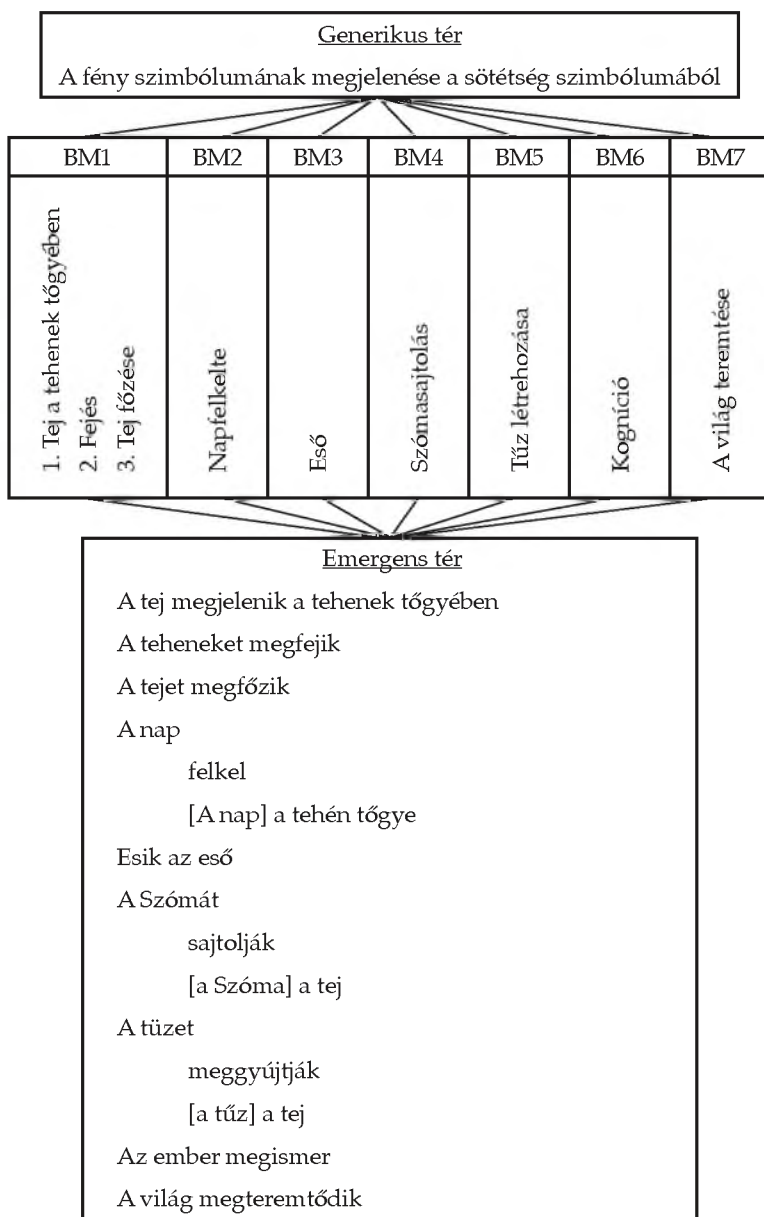
A bemeneti terek főbb elemei közötti megfelelések

Gyermekek: borjú : csikó : a Szóma leve : nap : villámlás : gondolat : a világ : Agni : Szóma

Vizek: tehenek : kancák : asszonyok : tisztított vaj : tej : éjszakai égbolt : esőfelhő : zuhogó eső : a kogníció hiánya : prekreatív állapot : Agni : Szóma

2. A NYERSBEN KIFŐTT

(āmāsu pakvām)

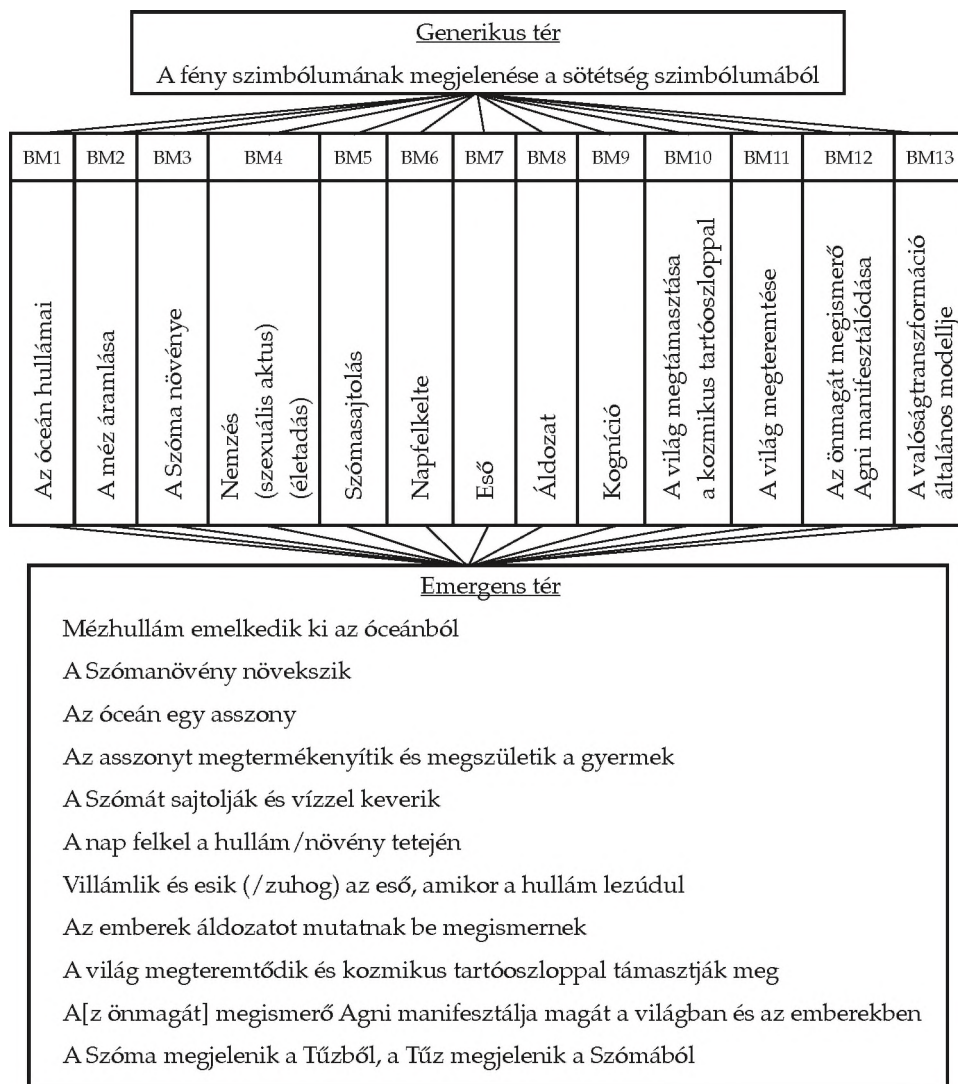
A bemeneti terek főbb elemei közötti megfelelések

Tej: borjú : napfény : zuhogó eső : áradó Szóma : lángnyelvek : gondolatok : világ

Tőgy: a nap a zeniten

Tehén: éjszakai égbolt : esőfelhő : a Szóma és a tűz rejtékhelyei : a kogníció hiánya : prekreatív állapot

3. A MÉZ HULLÁMAI

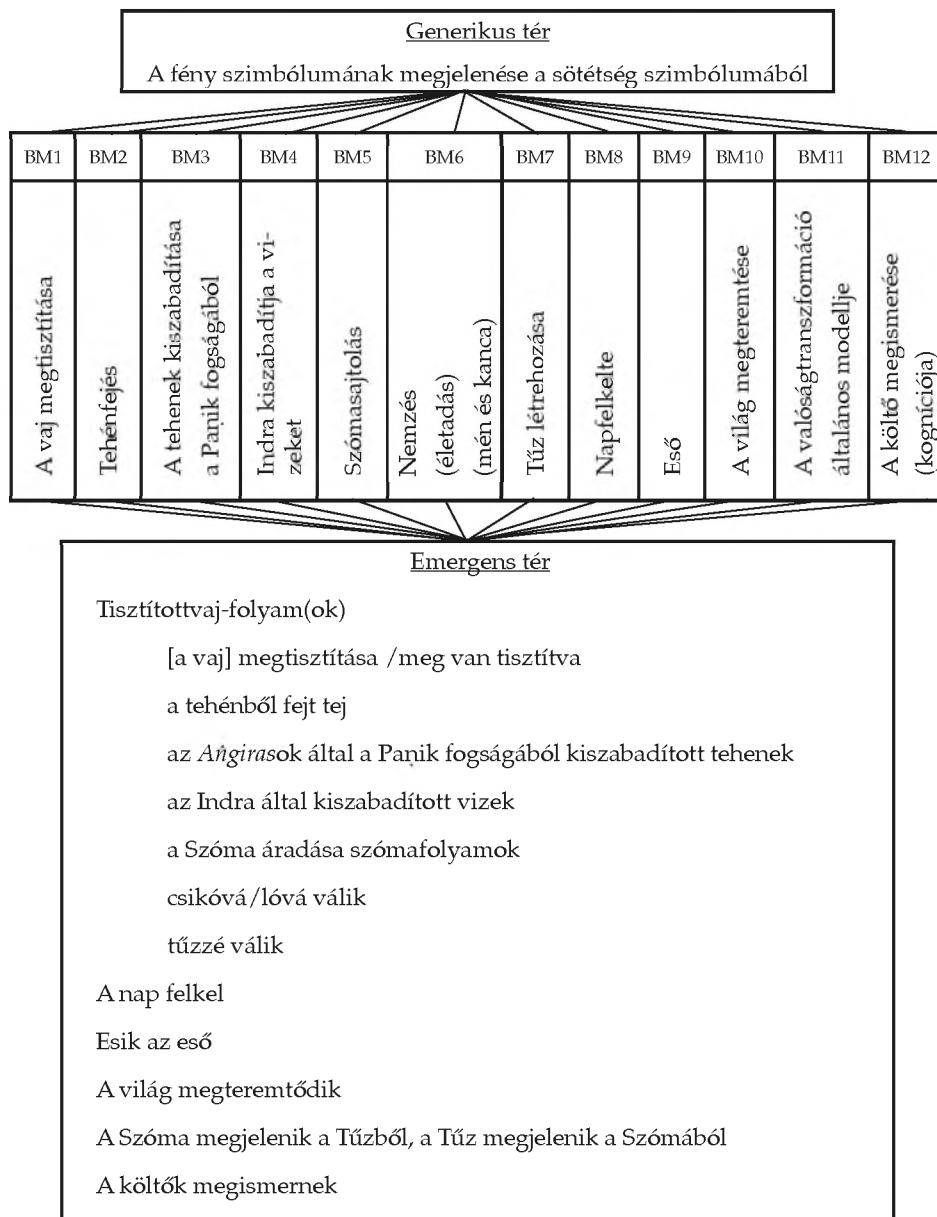
A bemeneti terek főbb elemei közötti megfelelések

Hullám: szómanövény : a Szóma leve : pénisz : gyermek születése : a felkelő nap útja :
villámlás : zuhogó eső : kozmikus tartóoszlop : gondolat : világ : Agni megismeri önmagát :
Szóma alakjában megjelenő Agni

Halhatatlanság: a szómanövény legfelső része : a szómalé legjobb formája : a megismerés
(kogníció) csúcspontja (/tetőpontja) : nap

Óceán: föld : Szómával kevert víz : megtermékenyített asszony : szülő anyja : éjszakai égbolt :
esőfelhő : a kogníció hiánya : a valóság prekreatív állapot : Agni

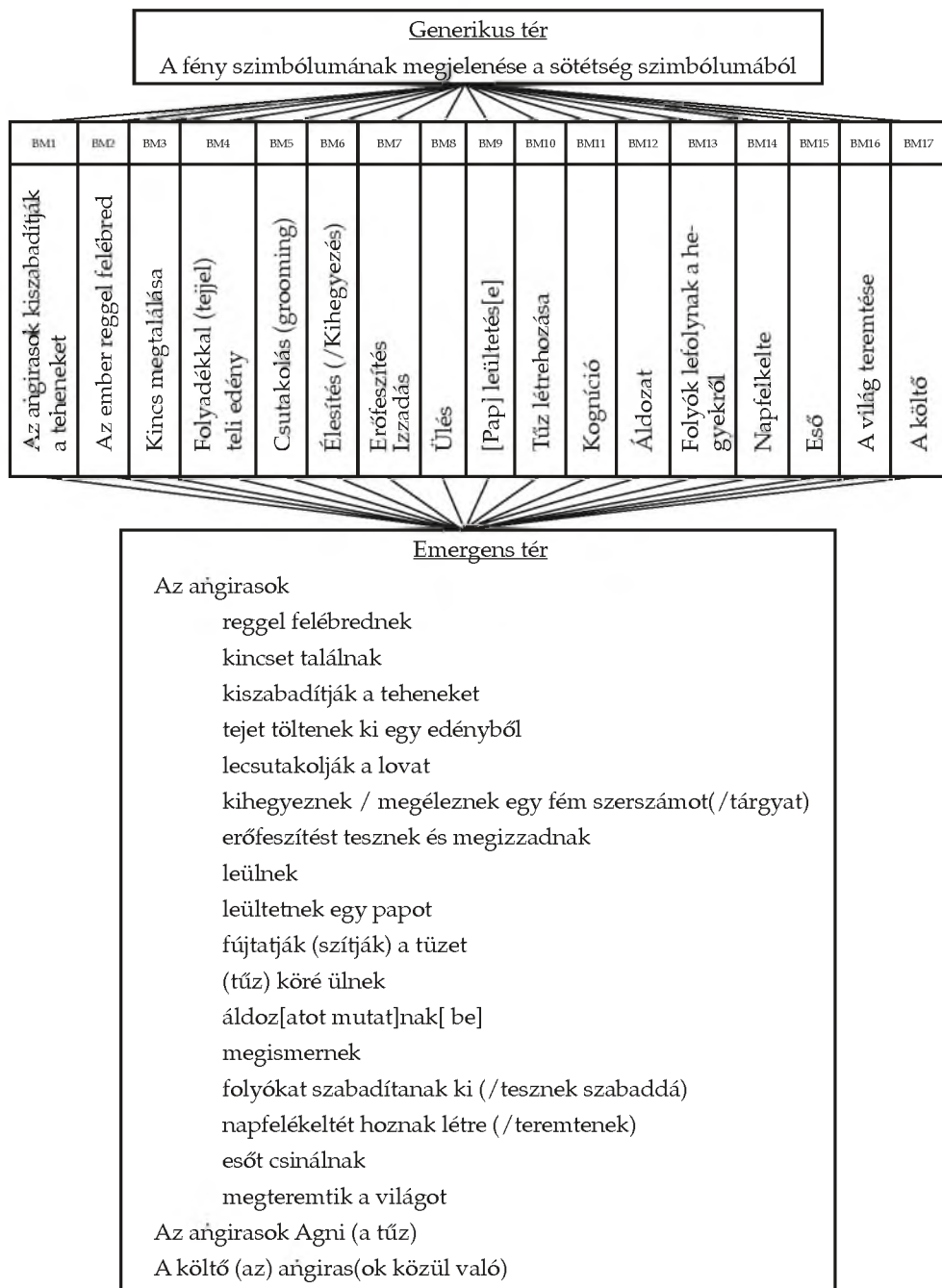
4. TISZTÍTOTTVAJ-FOLYAM

A bemeneti terek főbb elemei közötti megfelelések

Tisztítottvaj(ghṛta)-folyam /Patakokban folyó tisztítottvaj (ghṛta): kifolyó tej; vizek : a Szóma leve : a nap sugarai : eső : prekreatív állapot : gondolatok

Megjelenés a tejben: arany nád: csikó : nap : világ : Agni : a megismerés (kogníció) tárgya

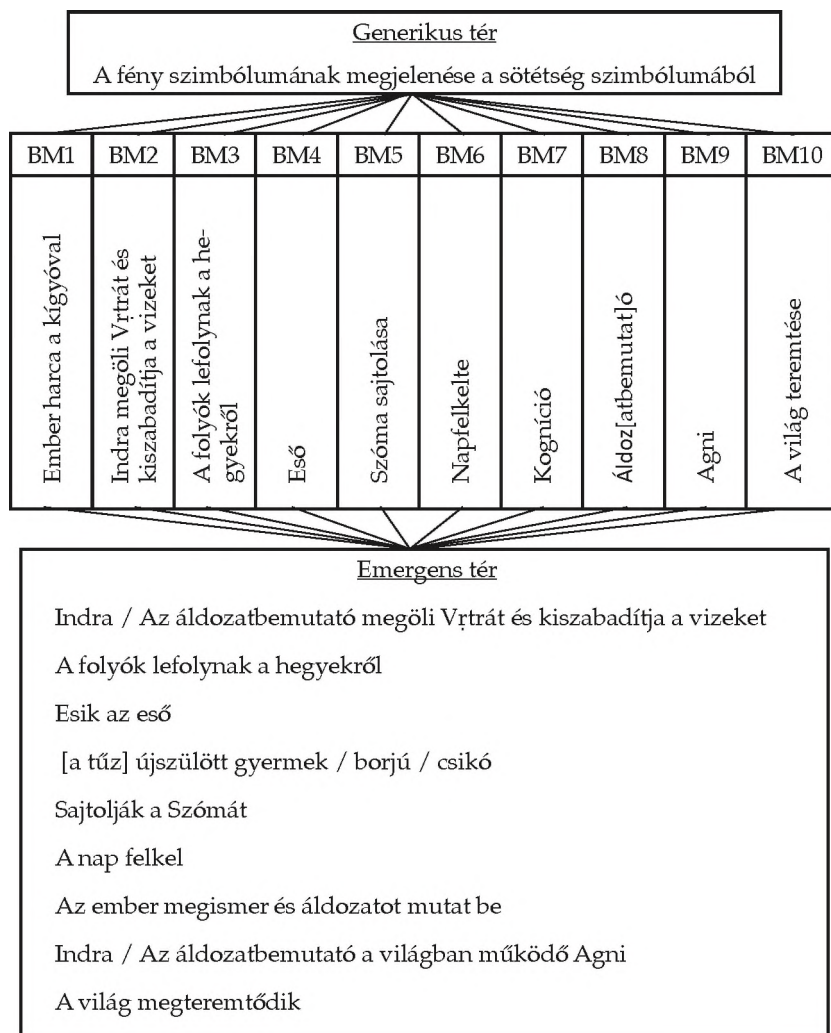
5. AZ AŊGIRASOK KISZABADÍTJÁK A TEHENEKET

A bemeneti terek főbb elemei közötti megfelelések

Tehenek: kincs : tej : hajnalok : folyók : eső : lángnyelvek : gondolatok : világ

Szikla: tehén : edény : éjszakai égbolt : hegy : esőfelhő : Agni rejtkehelye : kogníció hiánya : prekreatív állapot

6. INDRA HARCA VṚTRÁVAL

A bemeneti terek főbb elemei közötti megfelelések

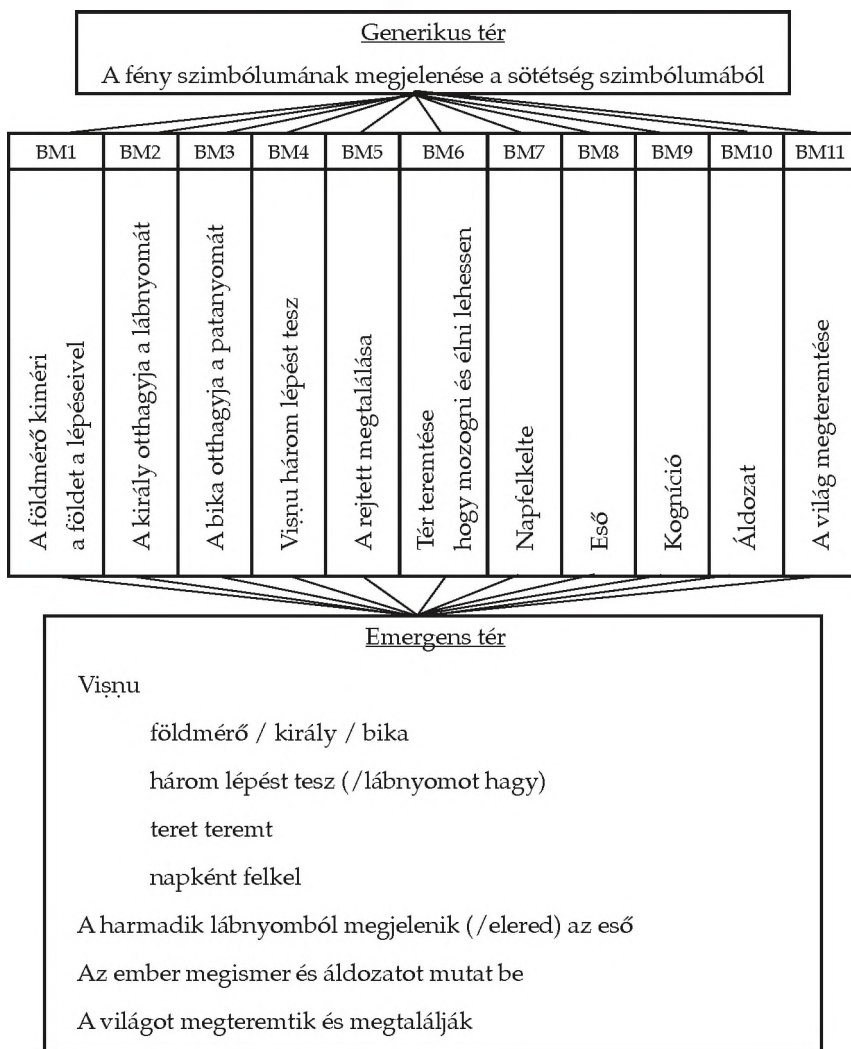
Vṛtra: hegy : esőfelhő : Szóma rejtkehelye : éjszakai égbolt : a kogníció hiánya : prekreatív állapot

A vizek: folyók : eső : szómalé : tehenek : gondolatok : a világ

Indra: nap : áldozatbemutató : Agni

Indra mennyköve (vájra): a felkelő nap sugara : villámlás : a kogníció felvillanása

7. VIŠNU LÁBNYOMAI

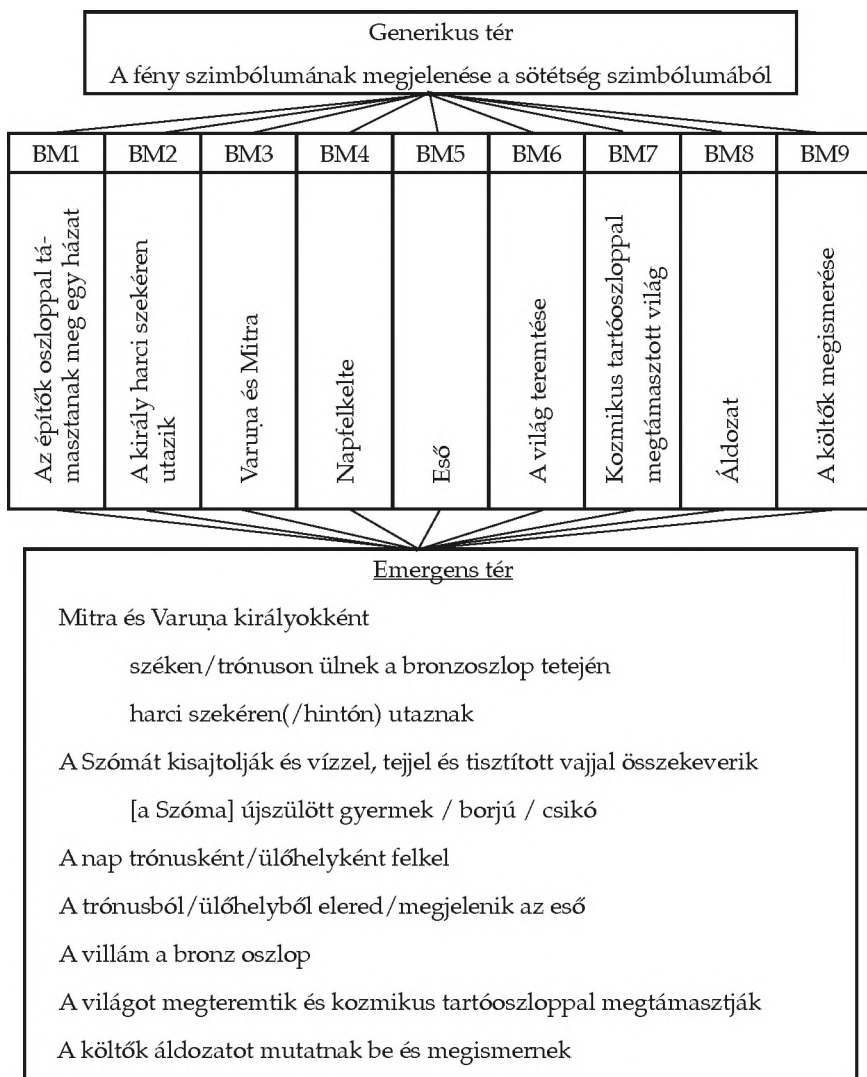
A bemeneti terek főbb elemei közötti megfelelések

Három lábnyom: föld : tér : ég a nappal : a felkelő nap és az áldozat útja : szavak

A harmadik lábnyom mézzel van tele: Szómarával/esővel teli nap : átjáró, amelyen keresztül Višnu kilép a világból

Višnu: földmérés : király : bika : felkelő nap : a beszéd teljessége

8. RÉZ TARTÓOSZLOP

A bemeneti terek főbb elemei közötti megfelelések

Rézoszlop: a felkelő nap sugara : villám : kozmikus tartóoszlop : az áldozat költők által követett útja

Gárta: üreg (/lyuk) a földben : edény : ülőhely : Szómával/esővel teli nap

Varuna és Mitra: két király a trónuson (/ülésen)/ harci szekéren

JOANNA JUREWICZ FONTOSABB PUBLIKÁCIÓI

Articles

1. The Ṛgveda 10.129 – an attempt of interpretation. In: *International Conference on Sanskrit and Related Studies*. Ed. by Galewicz C. Cracow: The Enigma Press, 1995, 141–150.
2. Playing with Fire: The pratītyasamutpāda from the Perspective of Vedic thought. In: *The Journal of the Pāli Text Society* 26: 77–105, 2000.
3. Back to the roots, Metaphor in the Ṛgveda and examples in the philosophical sūtras. In: *2nd International Conference of Indian Studies*. Eds. Czekalska R., Marlewicz H. vols. IV–V. Krakow: Księgarnia Akademicka, 287–302, 2003.
4. The Ṛgveda, the cognitive linguistics and the oral poetry, *European Review* 12/4, s. 605–613, 2004a.
5. Prajāpati, the Fire and the pañcāgnividyā. In: *Essays in Indian Philosophy, Religion & Literature*, Delhi, Motilal Banarsidass, Eds. Balcerowicz P., Mejer M., 45–60, 2004b.
6. Metaphorical and metonymic understanding of sunrise in the Ṛgveda. In: *Metonymy-Metaphor Collage*. Eds. Górska E., Radden G. Warszawa: Warsaw University Press, 73–86, 2005.
7. Combing a horse and licking thinking. The metaphor in the Ṛgveda. In: *Rocznik Orientalistyczny* 58, 2: 132–151, 2006a.
8. Spring, well and bucket in the Ṛgveda. In: *India in Warsaw*. Eds. Stasik D., Trynkowska A. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, 252–276, 2006b.
9. The Fiery Self. The Ṛgvedic Roots of the Upaniṣadic Concept of ātman. In: *Teaching on India in Central and Eastern Europe. Contributions to the 1st Central & Eastern European Indological Conference on Regional Cooperation* (Warsaw, 15–17 September 2005), Warszawa, Dom Wydawniczy Elipsa, s. 123–137, 2007.
10. Anger and Cognition. Conceptual metaphor in the Ṛgveda. In: *Rocznik Orientalistyczny* 61, 1: 7–19, 2008a.
11. Rebirth eschatology in the Ṛgveda. In search for roots of transmigration. In: *Indologica Taurinensia*. 38: 183–210, 2008b.

12. Fortress (*púr, pura*) in the Veda as the metaphor of the Self (*ātman*). In: *The City and the Forest in Indian Literature and Art*. Ed. by Danuta Stasik and Anna Trynkowska. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, 15–35, 2010.

13. Categorization in the Brāhmaṇas. In: *Cracow Indological Studies. Text division & Classification of Knowledge in Literary and Epistemic Cultures of Pre-Modern India*. 13, 63–82, 2011.

14. What ancient Indian cosmogonies tell us about language? In: W. Bareja-Starzyńska A., Mejer M. *Oriental Studies – Past and Present. Proceeding of the International Conference of Oriental Studies*. Warsaw 2010. *Rocznik Orientalistyczny* 65, 1, 75–89, 2012.

15. Etymologies in the Brāhmaṇas and the R̥gveda. A Case Study of Fire's Precedence. In: *Papers of the 12th World Sanskrit Conference*. Eds. Parpola A., Fujii M., Insler S. Forthcoming.

Books

Fire and cognition in the R̥gveda. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, 2010.